

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра філософії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національного університету
біоресурсів і природокористування
України, професор

_____ С. Ніколаєнко

« _____ » _____ 2019 р.

ПРОГРАМА
випробування з «філософії»
для вступників до аспірантури
усіх спеціальностей НУБіП України

Укладач: Сторожук Світлана Володимирівна, доктор філософських наук,
професор

Київ – 2019 р.

Вступники на програму підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для здобуття ступеня доктора філософії PhD усіх спеціальностей НУБіП України складають письмовий екзамен з «філософії».

Білеті розроблені на основі програми для вступників до аспірантури відповідно до правил прийому Національного університету біоресурсів і природокористування України. Білеті для складання іспиту мають два теоретичні питання і десять (10) тестових завдань.

Метою програми вступного іспиту є оцінювання рівня теоретико-методологічної підготовки вступника та його вміння використовувати теоретичні знання для вирішення найбільш актуальних проблем сучасності, екстраполювати наявні знання у сферу конкретно-наукових досліджень, встановлюючи взаємозв'язки між теорією і практикою, в тому числі і у професійній діяльності.

Критерії оцінювання відповіді вступника за питаннями білету здійснюються сумарно з дослідною пропозицією за 100-бальною шкалою за такою пропорцією:

усна відповідь екзамену – максимально 60 балів (30 балів за кожне з двох питань білету).

Тестові завдання – 4 бали за кожну правильну відповідь.

Оцінювання вступника відбувається згідно положенням «Про екзамени та заліки у НУБіП України» від 27.02.2019 р. протокол № 17 з табл. 1.

Оцінка національна	Рейтинг студента, бали
Відмінно	90–100
Добре	74–89
Задовільно	60–73
Незадовільно	0–59

Критерії оцінювання відповіді вступника на питання білету:

25–30 балів відповідають таким вимогам: продемонстровано повний, розгорнутий, вичерпний виклад змісту питання білету; показано творчі здібності у процесі викладу проблеми; проаналізовано увесь необхідний для викладу проблеми перелік категорій; розуміння наявних у сучасному соціокультурному бутті проблем та окреслено шляхи їхнього вирішення.

24–20 балів відповідають таким вимогам: не виконано хоча б одна з вимог для отримання найвищого балу (25-20); чи допущені помилки під час наведення аргументації чи посилання на літературу, що впливає на логіку та висновки під час відповіді.

20–14 балів відповідають таким вимогам: не виконано три вимоги для отримання найвищого балу (25-30); зміст відповіді, аргументи, висновки відповіді не є правильними чи загально визнаними за відсутності у відповіді доказів і раціональних аргументів на їхню користь.

0–13 балів відповідають таким вимогам: не виконано три і більше вимог для отримання найвищого балу (25-30) та допущені значимі помилки під час відповіді, внаслідок чого вступник прийшов до неправильних висновків або ж висловлював свою позицію апелюючи тільки до власних переконань, а не авторитетних джерел; зміст відповіді демонструє відсутність у вступника базової теоретико-методологічної підготовки та невміння використовувати теоретичні знання для вирішення найбільш актуальних проблем сучасності.

ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЛОСОФІЯ»

Тема 1. Філософія, її походження, основні проблеми та функції

Предмет філософії. Концепції походження філософії: міфогенна, гносеогенна. Сутність філософських проблем, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Соціальні умови зародження та розвитку різноманітних світоглядних систем і напрямків філософської думки.

Світогляд, його роль у житті особистості і суспільства. Історичні типи світогляду. Міфологічний світогляд і його особливості. Релігійний світогляд. Філософський світогляд. Науковий світогляд.

Філософія як форма суспільної свідомості та особливий тип знання. Філософія освіти. Філософія культури.

Тема 2. Філософія стародавнього Сходу та антична філософія Європи

Культурно-історичні передумови зародження філософської думки в країнах Стародавнього Сходу. Філософські школи Стародавньої Індії.

Філософські школи Стародавнього Китаю. Конфуцій про людину та її виховання. Даосизм і моїзм. Даосизм про начала буття та ідеал мудреця. Особливості філософування моїстів: онтологія, гносеологія, діалектика. Буддизм як релігійно-філософська школа.

Міфологічне мислення і його перехід у сферу Логосу. Зародження європейської філософії. Мілетська школа: Фалес, Анаксимандр, Анаксимен. Діалектика Геракліта Ефеського. Піфагор і піфагорійська спілка. Елейська школа: Ксенофан, Парменід і Зенон. Вплив Емпедокла і Анаксагора на процес розвитку наукового і філософського мислення. Атомізм Демокріта.

Софісти – перші вчителі мудрості. Протагор, Горгій та інші. Сократ і сократичні школи. Кініки. Філософське вчення Платона. Аристотель і його філософський внесок в розвиток гносеології, логіки, теології і етики. Філософія раннього еллінізму: скептицизм, стоїцизм, епікуреїзм, неоплатонізм Плотіна та інших неоплатоніків.

Тема 3. Особливості західноєвропейської філософії Середньовіччя і Відродження

Передумови становлення та основні принципи Середньовічної філософії. Християнська апологетика. Християнська патристика. Святий Августин і формування фундаментів релігійно-філософської думки Середньовіччя.

Особливості арабської, середньо-азійської та юдейської філософії.

Схоластика і філософія. Характеристика основних понять. Феномен школи. Філософські питання організації освітнього процесу. Схоластика. Феномен університету, його особливості. Сім вільних мистецтв – тривіум і квадріум. Реалізм і номіналізм про універсали. Іоанн Скот Еріугена про чотири природи буття. Номіналізм Іоанна Росцеліна і П'єра Абеляра. Альберт Великий (Альберт фон Больштедт) про теологію і природознавство. Тома Аквінський (Аквінат) про буття, сутність пізнання, про гармонію віри і розуму, про людину і її душу, про суспільство і державу. Р. Бекон про шляхи досягнення істини. Критика схоластики. Д. Скотт про відношення богослов'я і філософи. Вільям Оккам про філософію і теологію.

Ренесансний гуманізм та індивідуалізм. Данте, Петрарка, Салютаті, Бруні, Альберті і їхня роль у популяризації античної культури. Концепції «громадянського гуманізму». Стель мислення і життя гуманістів епохи Відродження. Спроба Л. Валлі відродити епікуреїзм та гедоністичний індивідуалізм. Творча спадщина М. Кузанського. Флорентійська Академія. Гімназія. Платонізм Фічіно і Мірандоли. Аристотелізм Помпонаці.

Реформація, її ідеї. Феномен протестантизму, його течії та зв'язок з середньовічною містикою. Соціальні теорії (М. Макіавеллі, Т. Мор, Т. Кампанелла та ін.). Гуманістичні ідеї Еразма Ротердамського. Природознавчі досягнення М. Коперника, Й. Кеплера, Парацельса, Тіхо де Браге. Злам середньовічного уявлення про Землю як центр універсаму і про людину як царя природи. Пантеїзм Дж. Бруно. Скептицизм М. Монтеня.

Тема 4. Західноєвропейська філософія Нового часу

Особливості епохи. Новий час і Бароко. Формування нової парадигми філософствування. Наукова революція XVII ст. та проблема методу пізнання. Механіцизм, раціоналізм та емпіризм. Натуралістична антропологія Фр. Бекона, розробка нової моделі науки, емпіричного методу і розкриття причин помилок у пізнанні. Механістичний матеріалізм Т. Гоббса, його вчення про державу. Р. Декарт про самосвідомість як сутнісну властивість людини, про метод пізнання. Психофізична проблема. Раціоналізм Декарта та його послідовники. Б. Паскаль про можливості та межі розуму. Вчення про субстанцію у філософії Б. Спінози. Структура світу і структура розуму. Розум і пристрасті. Необхідність, творчість, свобода. Монадологія Г. Лейбніца. Дж. Локк і його критика теорії природжених ідей Декарта. Людська душа і проблеми її виховання. Філософія Локка і освіта. Суб'єктивно-ідеалістичні теорії XVIII ст. П. Бейль, Д. Берклі, Д. Юм. Проблема людини в філософії Просвітництва. Монтеск'є, Вольтер, Руссо. Французькі матеріалісти XVIII ст. про людину як складну машину. Ламетрі, Дідро, Гельвецій, Гольбах. Особливості механістичної методології в гуманітарних та природничих науках.

Тема 5. Філософія німецького ідеалізму

Місце німецької класичної філософії в історії філософської думки. «Коперніканський переворот» І. Канта. Обґрунтування Кантом всезагальної необхідності наукового знання. Людина як «громадянин двох світів». Природа і свобода. Теоретичний та практичний розум.

Філософська система Й.Г. Фіхте. Поняття науковчення. Основні принципи науковчення. Місце практичної філософії в філософській системі Фіхте. Поняття «філософії історії». Ідея нації. Філософія Ф. В. Й. Шеллінга. Система трансцендентального ідеалізму. Натурфілософія Шеллінга і проблема теоретичного природознавства. Співвідношення позитивної і негативної філософії. Особливості тлумачення проблеми свободи. Філософія міфології. Філософія одкровення.

Ранні праці Г.В.Ф. Гегеля. «Феноменологія духу» як вступ до філософської системи Гегеля. Основні принципи гегелівської теорії пізнання. «Наука логіки»: структура та основні проблеми. Структура філософії духу. Філософія права. Філософія історії. Предмет та поняття «історії філософії». Антропологічний матеріалізм Л. Фюрбаха.

Тема 6. Філософські вчення XIX - початку XX століття

Критичний перегляд принципів та традицій класичної філософії у другій половині XIX – на початку XX століття. Ірраціоналізм.

Передумови становлення марксизму та його філософії. Проблема відчуження людини, її пригноблення і свободи, ідея самозвільнення індивідів. Діалектичний та історичний матеріалізм як філософія марксизму. Соціально-практична орієнтація марксистської філософії. Принцип практики як основи діалектико-матеріалістичного розуміння природи й суспільства. Матеріалістичне розуміння історії. Поняття суспільно-економічної формації та економічний матеріалізм К. Маркса. Поширення і розвиток марксизму в країнах Західної Європи. Роль Г. Плеханова і російських марксистів у розвитку і пропаганді марксистської філософії.

Неокантіанство і Кант. Марбурзька школа неокантіанства (Г. Коген, П. Наторп), розробка логіки і філософії науки. Баденська школа (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Розрізнення наук і проблема методології. Неокантіанські ідеї в Україні (Г. Челпанов).

Антираціоналістична установка «філософії життя». Проблема ірраціонального (воля, почуття, інтуїція, несвідоме). А. Шопенгауер: людина як суб'єкт боління, світ як воля і уява. Концепція “переоцінки цінностей” Ф. Ніцше. Зародження “філософії науки”. Перший і другий позитивізм. Герменевтична філософія науки. В. Дільтей про людське життя як культурно- історичний процес.

Зародження **екзистенціалізму**. Екзистенціалізм С. К'єркегора. Людина як духовна істота, здатність до вибору і самовизначення. Проблема екзистенціальної істини. Екзистенціалізм М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра, А. Камю і К. Ясперса. Головна антропологічна проблема екзистенціалізму. Екзистенція. Людина в загальній структурі буття. Сенс існування. Трансценденція. Проблема свободи. Російськомовний екзистенціалізм. Екзистенціальні тенденції Київської філософської школи (Л. Шестов, М. Бердяев та ін.). Проблема синтезу екзистенціалізму з марксистською філософією.

Американський прагматизм. “Принцип Пірса”. Прагматизм У. Джемса.

Ідея несвідомого і психоаналіз З. Фрейда. Структура психіки за Фрейдом. Психоаналітична антропологія людського буття. Феноменологія несвідомого. Психоаналіз і проблема антропосоціогенезу. Неофрейдизм. А. Адлер про суспільну природу підсвідомого. Проблема душі сучасної людини, психіка з енергетичної точки зору, структура і архетипи колективного несвідомого у філософії К. Юнга. Поняття «соціального характеру» в філософії Е. Фромма. Любов як найвища цінність.

Тема 7. Своєрідність та основні етапи розвитку філософської думки в Україні

Філософська проблематика в культурі Київської Русі. Особливості світогляду давніх слов'ян. Східні та західні впливи на киеворуську культуру і філософствування. Метафізичні, гносеологічні, натурфілософські, антропологічні і філософсько-історичні уявлення. Головні літературно-філософські пам'ятники, їх автори.

Філософія Києво-Могилянської академії – синтез ідей гуманізму, реформації, просвітництва та української барокової культури. Проблеми онтології, натурфілософії та ідеї гуманізму у творах вчених КМА. Поширення філософських здобутків Академії за межами України.

Феофан Прокопович: онтологія; гносеологія; теорія просвітницького абсолютизму.

Г. Сковорода та його філософське вчення. Принцип самопізнання.

Становлення просвітництва в Україні. П.Д. Лодій і зв'язок з німецьким просвітництвом. Я. Козельський, його класифікація наук і розвиток просвітницьких теорій.

Філософія Києво-Могилянської академії – синтез ідей гуманізму, реформації, просвітництва та української барокової культури. Проблеми онтології, натурфілософії та ідеї гуманізму у творах вчених КМА. Поширення філософських здобутків Академії за межами України.

Феофан Прокопович: онтологія; гносеологія; теорія просвітницького абсолютизму. Г. Сковорода та його філософське вчення. Принцип самопізнання.

Становлення просвітництва в Україні. П. Лодій і зв'язок з німецьким просвітництвом. Я. Козельський, його класифікація наук і розвиток просвітницьких теорій.

Українська академічна філософія XIX ст. О. Новицький про предмет, завдання й поступальність розвитку філософії. Філософія П. Юркевича, його вчення про ідею. Критика антропологічного матеріалізму Л. Фейєрбаха. Екзистенційні мотиви в творчості П. Юркевича.

Проблема людини та нації у творчості членів Кирило-Мефодіївського братства. Формування української національної ідеї. М. Костомаров про місце України у світі, про український народний характер. Філософські погляди Тараса Шевченка. Філософія мови і семасіологія у творчості М. Максимовича і О. Потебні.

Особливості української духовності на межі XIX-XX ст. В. Вернадський про феномен життя, всесвіт, людство, ноосферу. Вплив ідей В. Вернадського на світову філософську думку.

Філософія І. Франка, вплив на неї марксизму та позитивізму Проблема поступу, людини та свободи. Філософські погляди Л. Українки, П. Грабовського, М. Коцюбинського. Соціально-філософські ідеї М. Драгоманова, їх вплив на розвиток слов'янського менталітету. Концепція національної еліти в історіософії В. Липинського та в політології Д. Донцова. Д. Чижевський про чинники формування української духовності. Вплив Д. Чижевського на європейську духовну культуру. Історіософія М. Грушевського.

Тема 8. Множинність сучасних філософських ідей.

Характерні риси духовної культури XX століття. Плюралізм сучасної філософії. Феноменологічна філософія про світ людського життя. Основи феноменології Е. Гуссерля. Вплив феноменології на сучасну філософію. Особливості феноменологічної методології.

Прагматичний інструменталізм Д. Дьюї. Прагматичська герменевтика. Філософська антропологія в Німеччині. М. Шелер. Г. Плеснер. А. Гелен. Культурна антропологія.

Герменевтика як методологія наук про дух. В. Дільтей. М. Гайдегер. Г. Гадамер.

Філософія історії та культури. О. Шпенглер. А. Тойнбі. К. Ясперс.

Філософський постмодернізм як концепція радикального плюралізму. Ж.-Ф. Ліотар. Ж. Дерріда. Соціальна філософія Франкфуртської школи. К. Хоркхаймер. Т. Адорно. Г. Маркузе.

Екзистенціалізм М. Гайдегера, Ж.-П. Сартра, А. Камю, К. Ясперса. Головна онтологічна проблема екзистенціалізму. Людина в загальній структур буття. Сенс існування. Трансценденція. Проблема свободи. Екзистенція і комунікація.

Сучасна релігійна філософія. Неотомізм як панівний напрям у філософії католицької церкви. Тейярдизм: учення П. Тейяра де Шардена про людину як центр світової еволюції. Персоналізм. “Діалектична теологія”. Логіко-методологічні школи у Львові та Києві.

Тема 9. Проблема буття

Онтологія як загальна теорія буття. Класична онтологія. Типи онтологій: ідеалізм, матеріалізм, реалізм, пантеїзм, монізм, дуалізм тощо. Основні рівні буття: природне, соціальне, духовне. Онтологічні категорії: буття, небуття (ніщо), якість, кількість, міра, відношення, сутність, явище, річ, дійсність, можливість, необхідність, субстанція, екзистенція. Філософський зміст категорії «матерія». Матерія і речовина. Матерія і рух. Основні форми руху. Екзистенція як особливий спосіб буття.

Світ і поняття світу. Світ як Всесвіт. Космос і хаос. Визначальні категоріальні характеристики світу (цілісність, універсальність, усезагальність, саморозвиток). Багатовимірність поняття “природа”. Природа як об’єктивна реальність. Природа – континуум умов існування людини і суспільства. Екологія і проблеми життя. Біосфера і ноосфера.

Тема 10. Форми і методи наукового пізнання.

Сутність та специфічні особливості пізнавальної діяльності. Метод як усвідомлений спосіб пізнавальної діяльності. Співвідношення спеціальних і загальних методів. Емпіричне, теоретичне, експериментальне дослідження і відповідні їм методи.

Особливості наукового пізнання, його види. Система методів наукового пізнання. Взаємозв’язок загальнонаукових та специфічних методів дослідження.

Анатомія науки. Класифікація наук. Наукове знання і науковий метод. Наукові абстракції. Науковий текст. Інфраструктура науки. Основні форми наукового пізнання: факт, гіпотеза, закон, теорія, концепція.

Основні процедури наукової діяльності (спостереження, вимірювання, збір даних, опис, експеримент, пояснення тощо). Наукові методи як засіб пізнання. Зв’язок гносеологічного, соціологічного, онтологічного, антропологічного, аксіологічного, методологічного і психологічного аспектів наукового пошуку.

Філософські дискусії про засади і структуру наукового дослідження. Системний характер дослідницької діяльності. Виклад та обґрунтування наукових результатів.

Тема 11. Філософські проблеми науки

Наука як об’єкт філософського дослідження. Типологія філософських та методологічних проблем науки. Філософські засади науки. Філософія як рефлексія над наукою. Прогностична місія філософської рефлексії. Філософія і наукова творчість. Риси творчої особистості «ідеального» вченого. Філософія як засіб включення наукового пошуку у широкий соціокультурний контекст. Евристика наукового пошуку.

Основні історичні етапи розвитку науки. Передісторія науки. Антична наука і її внесок у всесвітню культуру. Раціональність науки Середньовіччя. Гуманізм і емпіризм науки Відродження і Нового часу. Вплив соціально- економічних і культурних чинників на розвиток науки.

Наука у ХХ ст. Філософія науки і неопозитивізм. Логічне вчення Б. Рассела і Л. Вітгенштейна. Постпозитивізм і його місце у «філософії науки». Концепції розвитку науки К. Поппера, Т. Куна, І. Лакатоса, П. Феєрабенда. Структуралістичний напрям у філософії науки (К. Леві-Стросс, М. Фуко)

Особливості сучасної науки. Динамізм сучасного наукового знання. Традиції й новації в науці. Інтерналістські та екстерналістські чинники зростання наукового знання..

Сутність поняття “науково-технічна революція”, критерії періодизації. Інформаційно-технологічна революція і співвідношення суспільства та природи. Роль інформаційно-комунікативних підсистем в інтелектуальному процесі.

Форми організації науки. Поняття наукового співтовариства. Наукові колективи та інші інституційовані форми організації науки. Наукові школи. Життя науки: конференції, симпозіуми, семінари. Керівництво і передача інформації в науці. Етика науки.

Етика та праксеологія науки. Проблема гармонії істини, добра та краси в творчості вченого. Свобода наукового пошуку та соціальна відповідальність науковця.

Тема 12. Суспільство як предмет філософії

Специфіка соціального пізнання. Головні методологічні принципи соціальної філософії. Категорії соціальної філософії.

Поняття суспільства в соціально-філософських поглядах мислителів Стародавнього Світу (Платон, Аристотель), Середньовіччя, епохи Відродження та Просвітництва (Н. Макіавеллі, І. Кант, Г. Гегель, К. Сен-Симон та ін.).

Сутність діалектико-матеріалістичного розуміння суспільства як системи, що розвивається. Суспільне виробництво як соціально-філософська категорія. Людина як основа, мета і засіб виробництва. Духовне виробництво, його специфіка.

Співвідношення технологічного і суспільно-економічного способів виробництва, їх історичні типи. Сутність і структура продуктивних сил. Діалектика продуктивних сил та відносин у сфері виробництва. Технологічні і соціальні революції, проблема їх співвідношення.

Проблема побудови теоретичних моделей соціуму в соціально- філософській думці ХХ століття. Концепція «ідеальних типів» М. Вебера. Раціональність як засіб організації соціальної взаємодії людей (Г. Зіммель, Г. Гадамер). Суспільство як соціальна система (Т. Парсонс та ін.).

Тема 13. Осягнення історії

Становлення історичної свідомості. Соціальна філософія про джерела розвитку суспільства. Основні чинники суспільного розвитку. Розвиток суспільства як історія змін в економічній, соціальній, політичній та духовній сферах.

Проблема побудови теоретичної моделі історичного процесу. Становлення ідеї суспільного прогресу. Антична філософія: ідеї регресу і циклічності розвитку (Гесіод, Платон, Аристотель та ін.). Ідея прогресу у філософії Просвітництва, німецькій класичній філософії, марксизмі. Еволюційне і революційне в розвитку суспільства і людини. Зміст, критерії та історичні типи суспільного прогресу. Історія як прогрес свободи і необхідності. Суспільні ідеали і прогрес. Майбутнє людства як предмет дослідження та прогнозування.

Індустріальне суспільство і концепції технократичного романтизму. Традиційне й індустріальне суспільство. Теорії конвергенції: плюралізм, деідеологізація і космополітизм. «Масове суспільство». Соціально-футурологічні ідеї теоретиків постіндустріалізму: інформатизація й реідеологізація. Френсіс Фукуяма: ідея кінця історії і лібералізм.

Тема 14. Соціокультурні трансформації сьогодення. Глобалізація.

Історична динаміка саморозвитку світової спільноти. Сучасне розуміння сутності глобалізму як головного процесу епохи. Світовий порядок на рубежі ХХ–ХХІ ст. Техногенні й інформаційні фактори радикального перетворення відносин у сучасному світі. Комп'ютеризація й інформатизація. Глобалізація і відчуження. Глобалізація і «вторинна» міфотворчість. Глобалізація і криза моральних традицій. Фундаментальні протиріччя глобалізації. Постмодерн та глобальна інформаційна цивілізація.

Соціально-економічні фактори глобалізації. Світові центри глобалізації. Трансконтинентальні компанії і банки. Трансконтинентальна інфраструктура світової економіки. Концепція пост економічного суспільства. Філософія сучасного бізнесу «зі швидкістю світла». Роль релігійного фактору в процесах глобалізації.

Демографічні особливості розвитку глобального суспільства. Глобалізація і населення. Людські якості і глобалізація. Глобалізація і міграція. Процеси глобалізації і проблема збереження національно-релігійної ідентичності. Етноси в умовах глобалізації. Глобалізація і національні культури: уніфікація чи взаємопроникнення.

Глобальна екологічна ситуація. Новий діалог людини з природою. Глобалізація і основні напрямки збереження екосистем. Екологізація природничих і гуманітарних дисциплін.

ПЕРШОДЖЕРЕЛА РЕКОМЕНДОВАНІ ДО ВИПРОБУВАННЯ

1. Арэнд Г. Становище людини. Л.: Літопис, 1999. 254 с.
2. Аристотель Метафізика / Аристотель // Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 26-30.
3. Аристотель. Категорії. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 88-98.
4. Аристотель. Метафізика. К.: Основи, 2000.
5. Аристотель. Нікомахова етика. К.: Аквілон-плюс, 2002. 480 с.
6. Аристотель. Політика / Пер. з давньогр. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.
7. Белл Д. Настання постіндустріального суспільства. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення)/ За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 419-431.
8. Бергсон А. Творческая эволюция. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.133–175.
9. Бердяев М. Витоки і смисл російського комунізму. Антологія християнства: хрестоматія з релігієзнавства та культурології. К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2009. С. 444-448.

10. Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. М.: Правда, 1989. 608 с.
11. Беседы и суждения Конфуция. СПб.: ООО "Издательство "Кристалл", 1999. 1120 с.
12. Бжезинський З. Велика шахівниця. Л., 2000. 236 с.
13. Бэкон Ф. Новый Органон. Бэкон Ф. Сочинения. В 2-х т. М.: Мысль, 1991. Т. 1.
14. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI века. М.: Логос, 2003. 236 с.
15. Валлерстайн И. После либерализма. М.: Логос, 2003. 256 с.
16. Валлерстайн И. Социальное измерение вечно? Ничто никогда не меняется?. Социс. 1997. № 1. С. 8-21.
17. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізм. К.: Основи, 1994. С. 38-69.
18. Вернадский В. Научное мировоззрение. На переломе: философские дискуссии 20-х годов. М.: Политиздат, 1990. С. 180-203.
19. Вернадський В. Декілька слів про ноосферу // Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 217-225.
20. Вернадський В. Про науковий світогляд. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.279–290.
21. Вітгенштайн Л. Логіко-філософський трактат // Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення). К.: Знання, 2009. С. 403-413.
22. Возняк Т. Що є істина? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.197–202.
23. Г'юм Д. Трактат про людську природу. К.: Всесвіт, 2004. 550 с.
24. Габермас Ю. Структурні перетворення суспільної відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Л.: Літопис, 2000. 318 с.
25. Габермас Ю. Філософський дискурс модерну. К.: Основи, 2001.
26. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. В 2 т. / Пер. з нім. К.: Юніверс, 2000. Т. 1: Герменевтика І: Основи філософської герменевтики. 464 с.
27. Гайдеггер М. ГЦо таке метафізика?. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 74-86.
28. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 432-443.
29. Гегель Г.В.Ф. Наука логіки. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 77–89.
30. Гегель Г.В.Ф. Наука логіки. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 99-112.
31. Гегель. Феноменологія духу. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 480-490.
32. Гейзінга Й. Природа і значення гри як явище культури. Гра й змагання як чинники формування культури. Ігровий елемент сучасної культури. Й. Гейзінга

- Homo ludens. К.: Основи, 1994. С. 7-241.
33. Гердер Й. Мова і національна індивідуальність. Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 37- 46.
 34. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. К.: Дух і літера, 2000. 600 с.
 35. Горбач М. Філософія Памфіла Юркевича. л: Каменярь, 2007. 184 с.
 36. Гуссерль Е. Ідеї до чистої феноменології та феноменологічної філософії . Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 280-292.
 37. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философии. Вопросы философии. 1986. № 3. С. 102-145.
 38. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі. К.: Лібра, 2003. 216 с.
 39. Декарт Р. Метафізичні роздуми. Міркування стосовно наук. Головні правила методу. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 59-73.
 40. Дерида Ж. Письмо та відмінність. К.: Основи, 2004 602 с.
 41. Дильтей В. Типи світогляду і уявлення їх у метафізичних системах. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення. К.: Знання, 2009. С. 150-162.
 42. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / АН СССР, Ин-т философии. М.: Мысль, 1979. 620 с.
 43. Донцов Д. Дух нашої давнини. К.: МАУП, 2005. 568 с.
 44. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. Посібник. / Упоряд. М. Тарасенко та ін. К.: Либідь, 1993. С. 379-380.
 45. Дрогобич Юрий. Годы и пророчества. Х.: Факт, 2002. 288 с.
 46. Еллюль Ж. Техніка, або виклик століття. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.228-236.
 47. Енгельс Ф. Діалектика природи. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. У 50 т. К.: Політвидав України, 1980. Т. 20. С. 319-576.
 48. Енгельс Ф. Людвіг Фейербах і кінець класичної німецької філософії. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. У 50 т. К.: Політвидав України, 1980. Т. 21.
 49. Заїченко Г. Постмодернізм: ключові ідеї Л.Вітгенштайна і Ж. Дерріда. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 202–211.
 50. Иноземцев В. Расколота цивилизация. М.: AcademLa-Наука, 1999. 724 с.
 51. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. Посібник. / Упоряд. М. Тарасенко та ін. К.: Либідь, 1993. С. 8-28.
 52. Ільєнков Е. Філософія і молодість. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 51-58.
 53. Камю А. Бунтівна людина. Камю А. Вибрані твори. У 3-х т / Пер. з фр. Х.: Фоліо, 1997. Т. 3. Ессе. С. 181-438.
 54. Камю А. Міф про Сізіфа. Есе про абсурд. Читанка з історії філософії / За ред. Г. Волинки. К.: Довіра, 1993. Кн. 6. Зарубіжна філософія ХХ ст. С. 139-144.

55. Кант И. К вечному миру. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 310–330.
56. Кант И. Прологомены ко всякой будущей метафизике, могущей появиться как наука. Антология мировой философии. М.: Мысль, 1971. Т. 3. 760 с.
57. Кант И. Критика практического разума. К.: Юніверс, 2004. 240 с.
58. Кант И. Критика чистого разума. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 113-122.
59. Кассирер Э. Дослідження людини. Вступ до філософії культури. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 174-186.
60. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество, культура, [пер. Б. Верпаховского]. М.: Высшая школа экономики, 2000. 607 с.
61. Козловський П. Постмодерна культура. Сучасна зарубіжна філософія: Течії і напрями (Хрестоматія). К.: Либідь, 1996. С. 245-294.
62. Козловський П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 218–228.
63. Копнін П. Гносеологічні та логічні основи науки // Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 334-343.
64. Копнін П. Логіка науки чи наука логіки? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.47–50.
65. Корет Э. Основы метафизики / Пер. с нем. К.: Тандем, 1998. 248 с.
66. Кримський С. Зміст та функції природничонаукової картини світу. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.211–218.
67. Кримський С. Філософія – авантюра духу чи літургія смислу? Кримський С. Запити філософських смислів. К.: ПАРАПАН, 2003. С. 8-21.
68. Кузанский Н. Об ученом незнании. М.: Азбука-классика, 2001. 320 с.
69. Кун Т. Структура научных революций / Пер. с англ. М.: АСТ, 2001. 605 с.
70. Кьеркегор С. Болезнь к смерти. Кьеркегор С. Страх и трепет. М.: Республика, 1993. С. 251-350.
71. Левінас Е. Чи є онтологія фундаментальною?. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 141-149.
72. Ленін В. Матеріалізм і емпіріокритицизм. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 187-193.
73. Леопольд О. Развитие этики. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. /

- Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.301–310.
74. Липа Ю. Призначення України. Л.: Просвіта, 1992.
75. Локк Дж. Два трактати про врядування. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 561-573.
76. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2 Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 50–77.
77. Лосев А. Философия имени; Музыка как предмет логики; Диалектика мифа. Лосев А. Из ранних произведений. М.: Правда, 1990.
78. Лосев А. Эллинистически-римская эстетика. М., 2002.
79. Луман Н. Общество как социальная система. М.: Логос, 2004. 232 с.
80. Мак'явеллі Н. Державець. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 549-560.
81. Мамардашвили М. Философия – это сознание вслух. Мамардашвили М. Сознание и цивилизация. Тексты и беседы. М.: Логос, 2004. С. 87-103.
82. Мамардашвили М.К. Наука и культура. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.114–133.
83. Мамардашвили М.К. Наука и ценности – бесконечное и конечное. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С.110–114.
84. Мамардашвілі М. Картезіанські роздуми. К.: Стінос, 2000. 311 с.
85. Мамфорд Л. Міф про машину. Техніка і розвиток людини. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. – Івано-Франківськ, 2018. С. 236–239.
86. Мангайм К. Идеология та утопія / Пер. з нім. К.: Дух і літера. 2008. 370 с.
87. Маркс К. До критики політичної економії. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 414-418.
88. Маркс К. Приватна власність і комунізм. Різні етапи розвитку комуністичних поглядів. Грубий, зрівняльний комунізм і комунізм як соціалізм, що збігається з гуманізмом. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 514-525.
89. Маркузе Г. Ерос і цивілізація. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 470-478.
90. Маркузе Г. Одномерный человек. М.: REFL-book, 1994. 331 с.
91. Ніцше Ф. Антихристиянин або прокляття християнству. Антологія християнства: хрестоматія з релігієзнавства та культурології / За заг. ред. Г. Лозко. К.: КМПУ ім. Б. Грінченка, 2009. С. 164-227.
92. Ніцше Ф. Генеалогія моралі. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 132-140.
93. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? М.: Наука, 1991. С. 51-192.

94. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. Вибрані твори. К.: Основи, 1994. С. 15-90.
95. Ортега-і-Гассет Х. Місія Університету. Ідея Університету. Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька. Л.: Літопис, 2002. 304 с.
96. Парсонс Т. Система современных обществ. М.: Аспект-пресс, 1997. 270 с.
97. Патнэм Х. Разум, истина и история. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. – Івано-Франківськ, 2018. С. 89–110.
98. Паточка Я. Негативний платонізм. Вічність та історичність. Паточка Я. Єретичні ессе про філософію історії. К.: Основи, 2001. 373 с.
99. Пікашова Т., Шашкова Л. Що є знання?. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. – Івано-Франківськ, 2018. С. 39–47.
100. Платон Держава. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 7–26.
101. Платон. Бенкет. Тімей. Читанка з історії філософії. Книга І. Філософія Стародавнього світу. К.: Довіра, 1993.
102. Платон. Держава / Пер. з давньогрец. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
103. Платон. Діалоги / Пер. з давньогрец. К.: Основи, 1999. 395 с.
104. Попович М. Мироззрение древних славян. К.: Наукова думка, 1985. 210 с.
105. Попович М. Наука шукає надійних фортець. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 183–187.
106. Попович М. Прийняття істини як розуміння: аналіз і синтез. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 192–197.
107. Попович М. Прийняття істини. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 187–192.
108. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги: В 2 т. К.: Основи, 1994. Т. 2. 494 с.
109. Поппер К. Дух науки – це дух Сократа. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 276–279.
110. Поппер К. Злиденність історизму. К.: Абрис, 1994. 192 с.
111. Поппер К. Логика и рост научного знания. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 265–276.
112. Потєбня О. Думка і мова. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення):

- навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 391-402.
113. Пригожин І. Порядок із хаосу: новий діалог “людини з природою”. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення). К.: Знання, 2009. С. 344-353.
 114. Рассел Б. Людське пізнання. Його сфера та межі. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 321-333.
 115. Рассел Б. Піднесення науки. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 30–39.
 116. Риккерт Г. Наука о природе и наука о культуре. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 246–265.
 117. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій. Герменевтичні нариси. Генеза. 1994. № 1. С. 46-60.
 118. Рікер П. Сам як інший. К.: Дух і літера, 2002. 456 с.
 119. Роттердамський Е. Похвала Глупоті. Домашні бесіди. К.: Основи, 1993. С. 13-106.
 120. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права. К.: Port-Royal, 2001. 583 с.
 121. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології / Пер. з фр. В. Лях, П. Таращук. К.: Основи, 2001. 835 с.
 122. Сартр Ж.-П. Воображаемое. Феноменологическая психология воображения. СПб.: Наука, 2001. 319 с.
 123. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 206-216.
 124. Сенека Л. Моральні листа до Луцілія. К.: Основи, 1999. 603 с.
 125. Сковорода Г. Діалог. Назва його – Потоп Зміїний // Антологія християнства: хрестоматія з релігієзнавства та культурології. К., 2009. С. 375-390.
 126. Сковорода Г. Книжечка, що називається SILENUS ALCIBIADIS, тобто ікона алківіадська ІЗРАЇЛЬСЬКІЙ ЗМІЙ. Антологія християнства: хрестоматія з релігієзнавства та культурології / [За заг. ред. Г. Лозко]. К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2009. С. 359-375.
 127. Соловьев В. Оправдание добра. М., 1996. 479 с.
 128. Сорокин П. Главные тенденции нашего времени. М.: Наука, 1997. 457 с.
 129. Сорокин П. Соціальна стратифікація и мобільність. Соціальна і культурна мобільність. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення). К.: Знання, 2009. С. 444-456.
 130. Спиноза Б. Этика. Спиноза Б. Сочинения. В 2-х томах. СПб.: Наука, 1999. Т. 1. 489 с.
 - В. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат / Пер. з лат. К.: Основи, 2005. 237 с.
 - С. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. М.: Наука, 1987. С. 228-235.
 131. Тойнбі А. Дослідження історії / Пер. з англ. К.: Основи, 1995. 608 с.

132. Тоффлер Е. Третя хвиля / Пер. з англ. К.: Всесвіт, 2000. 480 с.
133. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. М.: АСТ, 2003. 669 с.
134. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство. Как оно будет создано и как оно изменит нашу жизнь. М.: ООО "Издательство АСТ", 569 с.
135. Українка Л. Руфін і Прісцилла // Українка Л. Збір. творів у 12- ти томах. К., 1979. Т. 5.
136. Українка Л. Стародавня історія східних народів. Катеринослав, 1918. Репринтне видання: Луцьк: ВАТ "Волинська обласна друкарня", 256 с.
137. Фай Г. Всемирный переворот. Эссе о новом американском империализме / Пер. с фр. М.: Слава!, 2005. 240 с.
138. Феєрабенд П. Аналітичний покажчик. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 365-376.
139. Фіхте Й. Що таке народ у вищому розумінні цього слова і що таке любов до Батьківщини // Націоналізм. Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 46-55.
140. Фоєрбах Л. Фрагменти до характеристики моєї філософської біографії. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 250-260.
141. Франк С. Духовные законы общества. М.: Республика, 1992. 511 с.
142. Франк С. Душа людини. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 502-513.
143. Франки В. Человек в поисках смысла / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
144. Франко І. Поза межами можливого. Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд. М. Тарасенко, М. Русин, А. Бичко та ін. К.: Либідь, 1993. С. 405-407.
145. Франко І. Біблійне оповідання про сотворення світу в світлі науки. Вінніпег, Канада, 1918 (або Франко І. Поема про сотворення світа. К.: МАУП, 2003. 120 с.
146. Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 290–301.
147. Фрейд З. Вступ до психоаналізу. К.: Основи, 1998. 709 с.
148. Фрейд З. Я та Воно. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 293-302.
149. Фромм Е. Анатомія людської деструктивності. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 270-279.
150. Фромм Э. Бегство от свободы. М.: Прогресс, Универс, 1995. 253 с.
151. Фромм Э. Искусство любить. Фромм Э. Психоанализ и религия; Искусство любить; Иметь или Быть?. К.: Ника-Центр, 1998. С. 97-186.
152. Фуко М. Археологія знання / Пер. з фр. К.: Основи, 2003. 326 с.
153. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні добродії і шлях до розквіту. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення) / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 538-548.
154. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики. Хайдеггер М. Время и бытие. М.: Республика, 1993. С. 342-327.
155. Хакен Г. Синергетика: Иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся

- системах и устройствах. М.: Мир, 1985. С. 12-45.
156. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций и преобразование мирового порядка. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 391–446.
 157. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Полис. 1994. № 1. С. 33-48.
 158. Хокинг С. Краткая история времени. От большого взрыва до черных дыр. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 330–391.
 159. Цицерон М. Про державу; Про закони; Про природу богів / Пер. з латин. В. Литвинова. К.: Основи, 1998. 476 с.
 160. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. К.: Оріє, 1992. 230 с.
 161. Шаян В. Григорій Сковорода – лицар святої борні. Гамільтон, Канада, 1984.
 162. Швейцер А. Культура і етика. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 609-621.
 163. Шелер М. Місце людини в Космосі. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 1999. С. 261-269.
 164. Шеллінг Ф. Про відношення реального та ідеального в природі. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 194-205.
 165. Шинкарук В. Діалектика: традиційний і нові підходи. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 175–183.
 166. Шинкарук В. Світогляд і філософія. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 163-173.
 167. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. М.: Республика, 1992. 447 с.
 168. Шпенглер О. Присмерк Європи. Нариси морфології світової історії. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 587-596.
 169. Эвола Ю. Языческий империализм. М.: Арктогея, 1994.
 170. Юнг К.-Г. Архетип и символ. М.: Ренессанс, 1991. 386 с.
 171. Юнг К.-Г. Проблема души нашего времени. М.: Академический проект, 2007. 288 с.
 172. Юркевич П. Мир з ближнім як умова християнського співжиття: Докази буття Божого. Філософська і соціологічна думка. 1990. № 10.
 173. Юркевич П. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 491-501.
 174. Яковенко Б. Що таке філософія? (Вступ до трансценденталізму). Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 28-34.
 175. Ясперс К. Психологія світоглядів. К.: Юніверс, 2009. 464 с.
 176. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М.: Республика, 1994. 527 с.

177. Ясперс К. Современная наука. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ, 2018. С. 239–246.

III. ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПОСІБНИКИ

1. Андрущенко В. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. К.: Знання України, 2004. 804 с.
2. Андрущенко В. Історія соціальної філософії: Підручник для студ. вищих навч. закладів. К.: Тандем, 2000. 416 с.
3. Антологія християнства: хрестоматія з релігієзнавства та культурології. К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2009. 503 с.
4. Антология мировой философии. М.: ООО "Издательство АСТ", 2001.
5. Асмус В. Античная философия. М.: Высшая школа, 2005. 402 с.
6. Биков В. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія. К.: Атіка, 2009. 684 с.
7. Бойченко І. Філософія історії: Підручник. К.: Знання, 2000. 723 с.
8. Булатов М. Філософський словник. К.: Стіл ос, 2009. 575 с.
9. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов. М.: Республика, 2003.
10. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. / За ред. В. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. 384 с.
11. Габермас Ю. Ідея Університету – навчальні процеси. Ідея Університету: Антологія. Л.: Літопис, 2002. 304 с.
12. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії: Навч. посіб. К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2002. 422 с.
13. Гершунский Б. Философия образования для XXI века. (В поисках практико – ориентированных образовательных концепций). М.: Совершенство, 1998. 608 с.
14. Гессен С. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. ред. и сост. П. Алексеев. М.: Школа-Пресс, 1995. 448 с.
15. Гусев В. Вступ до метафізики: навч. посібник. К.: Либідь, 2004.
16. Гусинский Э., Турчанинова Ю. Введение в философию образования. М.: Логос, 2000. 224 с.
17. Джахая Л. Системность философских категорий. Философские науки. 2006. № 7.
18. Добронравова І., Білоус Т., Комар О. Новітня філософія науки. Підручник. К.: Логос, 2009. 243 с.
19. Д'юї Дж. Демократія і освіта. Л.: Літопис, 2003. 294 с.
20. Єрмоленко А. Комунікативна практична філософія. К.: Лібра, 1999. 488 с.
21. Зарудний Є. Філософія: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 200 с.
22. Зотов А. Современная западная философия. М.: Высшая школа, 2001. 784 с.
23. Ідея Університету: Антологія Л.: Літопис, 2002. 304 с.

24. Історія української філософії: Підруч. / В. Горський та ін. К.: Либідь, 2004.
25. Історія філософії: Підр. / А. Бичко, І. Бичко. К.: Либідь, 2001. 408 с.
26. Історія філософії: Підр. / В. Ярошовець та ін. К.: Знання України, 2006. 1200 с.
27. Історія філософії в її зв'язку з освітою: Підр./ Г. Волинка та ін. К.: Каравела, 2006. 480 с.
28. Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищ. навч. Закладів / Упорядн. М. Тарасенко, М. Русин, І. Бичко та ін. К.: Либідь, 1993.
29. Канке В. Основные философские направления и концепции науки. Итоги XX столетия. М.: Логос, 2000. 320 с.
30. Касьян В. Філософія: відповіді на питання екзаменаційних білетів: Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 347 с.
31. Клепко С. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОШЛО, 2006. 328 с.
32. Конверский А Теория и ее обоснование. К., 2000. 179 с.
33. Кохановский В. Основы философии науки: Учебное пособ. для аспирантов. Ростов н/Д: Феникс, 2007. 608 с.
34. Кохановский В. Философия: Учеб. пособ. Ростов н/Д: Феникс, 2003.
35. Кремень В. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія. К.: Педагогічна думка, 2008. 472 с.
36. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. К.: Грамота, 2007. 576 с.
37. Кремень В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник. К.: Книга, 2005. 528 с.
38. Кремень В. Освіта і наука України. Шляхи модернізації. К.: Грамота, 2003. 216 с.
39. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми освіти. Навч. посб. К.: Освіта України, 2005. 440 с.
40. Крижко В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою: Навч. посібник. К.: Освіта України, 2005. 224 с.
41. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз. / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. К.: Знання України, 2005. 580 с.
42. Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. К.: АртЕК, 2001.
43. Лутай В. Філософія сучасної освіти. К.: Центр "Магістрі", 1996. 256 с.
44. Лутай В. Філософія освіти ХХІ століття: у контексті синергетичної парадигми. Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія освіти: 36. наук, праць. Л., 1999. – Вип. 4.
45. Максютя М. Вступ до філософії: Навчальний посібник. К.: Вид-во КНАУ, 2001. 673 с.
46. Медоуз Д., Рандерс Й., Медоуз Д. Пределы роста: Учеб пособие. М.: Академкнига, 2008. 344 с.
47. Мир философии: Книга для чтения: В 2-х ч. М.: Политиздат, 1991. Ч. 1. Исходные философ, проблемы, понятия и принципы. 672 с.; ч. Человек. Общество.

Культура. 624 с.

48. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? К.: Изд. ин-та Высшей школы, 2001. 440 с.

49. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України: монографія. К.: Педагогічна думка, 2007. 222 с.

50. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Моногр. / За ред. І. Зязюна. К.: Віпол, 2000.

51. Нестеренко В. Вступ до філософії: онтологія людини. Навч. посіб. Костопіль: Роса, 1995.

52. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського досвіду. К: Знання України, 2003. 450 с.

53. Огнев'юк В. Осягнення освіти: Підсумки ХХІ століття. К.: Навчальна книга, 2003. 111 с.

54. Основи філософських знань: Підруч. / В. Буслинський, П. Скрипка. Л., 2004.

55. Основные парадигмы и модели образовательной деятельности. Философия социальных и гуманитарных наук. Учебное пособие для вузов / Под общ. ред. С. Лебедева. М.: Академический проект, 2006.

56. Павловський К. Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд. К.: Навчально-методичний центр "Консорціум із удосконалення менеджменту освіти в Україні", 2005. 230 с.

57. Пазенок В. Філософія: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2008.

58. Пашук А. Нариси з історії філософії середніх віків: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. 712 с.

59. Пелікан Я. Ідея Університету / Пер. з англ. К.: Дух і літера, 2009. 306 с.

60. Петрушенко В. Філософія: курс лекцій. Навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти І-ІУ рівнів акредитації. Л.: Новий Світ-2000, 2008.

61. Подольська Є. Філософія: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006.

62. Поздняков Э. Философия культуры. М.: Интурреклама, 1999. 576 с.

63. Поляков М., Савчук В. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи. К.: Генеза, 2004. 416 с.

64. Причепій С., Черній А., Чекаль Л. Філософія: Підручник для студ. вищих навч. закладів. К.: Академвидав, 2006.

65. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. М.: Когито-Центр, 2002. 396 с.

66. Рассел Б. История западной философии. Новосибирск: Сибирское университетское издательство, 2001.

67. Саух П. Філософія: навчальний посібник. К.: ЦНЛ, 2003. 254 с.

68. Саух П. ХХ століття: Підсумки. К.: МП Леся, 2009. 284 с.

69. Саух П. Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям. Рівне: Волинські обереги, 2001. 219 с.

2007. Сидоров Н. Философия образования. Введение. СПб.: Питер, 2003. 303 с.

70. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підруч. для вищ. навч. закл. / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. К.: Генеза, 2006.

71. Социальная философия / В. Барулин. М.: Гранд, 2002.
72. Татаркевич В. Історія філософії: Антична і середньовічна філософія / Пер. з пол. А Шкарб'юка. Л.: Свічадо, 1997.
2008. Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: Наукове видання / За заг. ред. С. Сисоевої. К.: КІМ, 2005. 424 с.
73. Українська філософія в іменах: Навч. посіб. / К. Огородник, М. Русин. К.: Либідь, 1997. 327 с.
74. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / За ред. В. Кременя. К.: Педагогічна думка, 2008. 472 с.
75. Філософія: Підручник / І. Бичко та ін. К.: Либідь, 2002. 408 с.
76. Філософія: Навч. посіб. / Л. Губерський та ін. К.: Вікар, 2008.
77. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / За ред. Л. Губерського. К.: Знання, 2009. 621 с.
78. Філософія. Підручник / За заг. ред. В. Кременя, М. Горлача. Х.: Прапор, 2004. 736 с.
79. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: навч. посіб. / В. Андрущенко та ін. К.: Каравела, 2009.
80. Філософія: світ людини: Курс лекцій: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. / В. Табачковський, М. Булатов, Н. Хамітов. К.: Либідь, 2004.
81. Філософія науки та інноваційного розвитку / Чекаль Л.А., Горбатюк Т.В., Сторожук С. та ін.. – К.: Міленіум, 2017. – 782 с.
82. Філософія науки та інноваційного розвитку [Навч. посіб.] / Л. Чекаль (ред.), О. Павлова, С. Сторожук та ін. К.: Міленіум, 2010. 340 с.
83. Філософія освіти / Чекаль Л.А., Горбатюк Т.В., Сторожук С. та ін. К.: Міленіум, 2017. 662 с.
84. Філософія науки / Сторожук С., Гоян І., М. Матвієнко І., С. Данилова Т.В.. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2017. – 588 с.
85. Філософія науки / Сторожук С. В., Гоян І.М., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2016. – 520 с.
86. Філософія науки / Сторожук С. В., Гоян І.М., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2017. 296 с.
87. Практикум з філософії / Сторожук С. В., Гоян І.М., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2017. 176 с.
88. Философия образования. Философия социальных и гуманитарных наук. Учебное пособие для вузов / Под общ. ред. С. Лебедева. М.: Академический проект, 2006.
89. Чанышев А. Курс лекций по древней и средневековой философии: Учеб. пособие для вузов. М.: Высшая школа, 1991.
90. Ящук Т. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. К.: Либідь, 2004. – 536 с.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

1. Філософія: поняття, умови з'яви і розвитку

2. Особливості філософських знань
3. Предмет і функції філософії
4. Давньоіндійська філософія: сутність та проблеми
5. Давньокитайська філософія (конфуціанство)
6. Основні етапи розвитку давньогрецької філософської думки
7. Космоцентризм давньогрецької філософії.
8. Атомістична концепція буття Демокріта
9. Розуміння сутності людини і специфіки її пізнання у давньогрецькій філософії (софісти, Сократ)
10. Вчення про душу і пізнання Платона
11. Вчення про душу і пізнання Арістотеля
12. Платон: погляди на суспільство та державу
13. Арістотель: погляди на суспільство та державу
14. Особливості, періоди розвитку та основні проблеми середньовічної філософії
15. Основні положення філософської концепції Аврелія Августина
16. Проблема співвідношення віри й знання у філософії Фоми Аквінського
17. Патристика (заг. характеристика)
18. Схоластика (заг. характеристика)
19. Головні проблеми філософської думки епохи Відродження. Гуманістичні ідеали.
20. Визначальні риси філософії Нового часу
21. Вчення Ф. Бекона про метод пізнання
22. Три шляхи наукового пізнання Ф. Бекона
23. Основні(чотири) правила дедуктивного методу Р. Декарта
24. Б. Спіноза про субстанцію
25. Договірна концепція походження держави Т. Гобса
26. Емпіризм Д. Локка
27. Б. Паскаль про можливості та межі розуму
28. Смісл теорії природного права і суспільного договору в філософії Просвітництва
29. Загальна характеристика німецької класичної філософії
30. Структура пізнавальних здібностей в філософії І. Канта
31. Новизна етичних уявлень Канта
32. Принципи побудови філософської системи Г. Гегеля
33. Основні етапи розвитку світового філософського процесу
34. Вихідні положення філософії марксизму
35. Перегляд класичної моделі світорозуміння філософією XIX ст. (позитивізм, марксизм, філософія життя).
36. Головні категорії філософії життя («життя» і «воля»)
37. Історичні форми позитивізму
38. Аналітична філософія: визначення та проблеми
39. Філософія прагматизму: представники та ідеї
40. Фрейдистська лінія філософування
41. Розробка поняття „екзистенції” в філософії XX ст.
42. Напрямки розвитку філософської думки у Києво-Могилянській академії.
43. Філософія українського Відродження

44. Особливості та основні етапи розвитку філософської думки в Україні
45. Розвиток філософської думки у часи Київської Русі.
46. Філософські погляди Г. Сковороди.
47. Сутність концепції «філософії серця» П. Юркевича
48. Сцієнтизм і антисцієнтизм як світоглядні орієнтації ХХ ст.
49. Характерні риси, тенденції та напрями розвитку західної філософи ХХ ст.
50. Головні особливості та етапи розвитку філософської думки в Україні.
51. Категоріальне вираження буття
52. Рух як фундаментальна властивість світу
53. Філософське осягнення категорій «простір» і «час»
54. Діалектика та метафізика
55. Чуттєвий рівень пізнання та його форми
56. Раціональний рівень пізнання та його форми
57. Поняття «істина» (абсолютність, відносність і конкретність істини)
58. Проблема, гіпотеза, теорія як основні форми наукового пізнання
59. Методологія та основні групи методів наукового пізнання
60. Емпіричні методи пізнання
61. Глобальні проблеми сучасності як предмет філософського осмислення
62. Розкрити поняття «соціальна природа свідомості»
63. Суспільство та його складові
64. Соціальні групи як різновиди соціальних спільностей
65. Політика і мораль (на прикладі філософії Платона, Арістотеля й Макіавеллі)
66. Суспільство як предмет сучасної соціальної філософії
67. Типології суспільства в сучасних концепціях соціальної філософії (К. Поппер, Д. Белл, О. Тоффлер)
68. Особливості становлення і розвитку української нації
69. Соціальні групи як основні суб'єкти суспільного розвитку
70. Поняття культури. Історичні моделі культури
71. Нація як об'єкт філософського аналізу
72. Філософське осмислення процесу антропогенезу
73. Атрибутивні ознаки культури
74. Фундаментальні протиріччя глобалізації
75. Феномен масового суспільства
76. Антична філософія: ідеї регресу і циклічності розвитку (Гесіод, Платон, Арістотель та ін.). Ідея прогресу у філософії Просвітництва
77. Традиційне й індустріальне суспільство
78. Феномен постмодерну
79. Позитивізм О. Потебні
80. Криза класичної філософії та виникнення некласичних учень
81. Гуманізм доби Відродження. Боголюдина та Людинобог
82. Злам середньовічного уявлення про Землю та зміна філософської парадигми
83. Теорія «суспільного договору» Ж.-Ж. Руссо
84. Братства та їх роль у соціальному, культурному, релігійному житті українського народу
85. Філософський потенціал «Слова про закон і благодать» митрополита Іларіона
86. Основні етапи розвитку науки

87. Світоглядні підвалини виникнення науки
88. Нігілізм Ф. Ніцше
89. Герменевтичний напрям у сучасній філософії
90. Н. Макіавеллі про природу політики, влади і моралі